COLOCVIU STRATEGIC

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

Nr. 10 (LXXXI)
Octombrie 2007

VULNERABILITĂȚI, RISCURI ŞI AMENINȚĂRI GLOBALE, REGIONALE ŞI NAȚIONALE. PREVENIREA ŞI CONTRACARAREA ACESTORA ÎNTR-O LUME GLOBALIZATĂ

Mirela ATANASIU

C O N C L U Z I I:

- *Securitatea şi apărarea națională a României nu mai pot fi rupte de securitatea Europei ca întreg. NATO este cea mai importantă alianță a lumii contemporane şi procesele de integrare europeană trebuie să țină seama de această realitate. Eficiența şi modernizarea proceselor europene şi transatlantice trebuie să constituie priorități importante ale României, având în vedere potențialul, ca şi rolul său mai larg în promovarea şi menținerea stabilității într-o regiune care prezintă o deosebită importanță pentru Europa.*
- *Plasată în momentul de față între două zone cu potențial ridicat de conflict (regiunea Balcanilor de Vest şi spațiul ex-sovietic), România ar trebui să-şi coaguleze o strategie al cărei obiectiv central să fie reducerea neîncrederii între spațiul euro-atlantic şi european integrat şi cel postsovietic, supus unor tendințe contradictorii. În acest sens, şi-ar putea pune la dispoziția NATO şi UE şi experiențele sale anterioare (nu întotdeauna defavorabile) din momente mai puțin polarizante, şi poziția geografică ce nu trebuie evidențiată doar în termeni geostrategici iluzorii, şi oportunitățile reale care încă mai există pentru politica românească în acel spațiu.*

1. Vulnerabilităţi şi ameninţări – precizări conceptuale

Conceptele de *pericol*, *ameninţare*, *risc* şi *vulnerabilitate* au fost definite de diverse teorii şi abordări doctrinare implicite şi explicite din domeniul securităţii, însă consensul nu pare a fi realizat.

În dezbaterile iniţiate în cercurile experţilor şi în conţinutul unor studii de securitate, întâlnim tot mai des, în ultima perioadă, expresia consacrată de *ameninţări şi vulnerabilităţi globale*. În această catalogare se încadrează categorii diverse, precum:

- riscuri şi ameninţări generate de spectrul şi efectele încălzirii globale, de macroexpansiunea economică nesistematizată şi necontrolată, ori de o viitoare lipsă globală a resurselor energetice;
- vulnerabilităţi şi ameninţări generate de fenomenul migraţiei ilegale (care, în contextul reducerii distanţelor şi comprimării unor spaţii, datorită globalizării, tind să confere unor fluxuri regionale o tendinţă cvasiglobală);
- vulnerabilităţi şi ameninţări generate de activităţi ale unor reţele transnaţionale de crimă organizată (care tind, de asemenea, să depăşească proporţiile unor continente sau spaţii geografice restrânse);
- riscuri şi ameninţări generate de tendinţa de extindere la scară globală a unor reţele teroriste;
- riscuri şi ameninţări generate de proliferarea armelor de distrugere în masă, îndeosebi cele bazate pe utilizarea tehnologiilor nucleare etc.

Ameninţarea are indicatori mult mai concreţi, reprezentând o declarare a unei intenţii de a pedepsi sau a răni o persoană, în special în cazul în care aceasta nu doreşte un semn sau o avertizare asupra unui posibil necaz, pericol etc. Din punct de vedere militar, analiza ameninţării poate avea în vedere procesul continuu de compilare şi examinare a tuturor informaţiilor disponibile referitoare la, de exemplu, potenţiale activităţi teroriste. O astfel de analiză va evidenţia atât factorii existenţei grupărilor teroriste, capacităţile, intenţiile, istoria şi ţintele acestora, cât şi mediul de securitate în care operează forţele proprii[1].

Ameninţările se pot materializa prin atitudini, gesturi, acte, fapte care creează (conduc la) stări de dezechilibru şi instabilitate şi generează stări de pericol. Ameninţările pot fi identificate în raport cu natura (politică, economică, militară, socială, de mediu), forma (atitudini, gesturi, fapte, evenimente, fenomene, acţiuni umane), stadiul (latente, posibile, probabile, iminente) sau tipul lor (făţişe, mascate, mixte, violente, nonviolente)[2].

În domeniul politic, ameninţările sunt definite, în mod tradiţional, în termeni de suveranitate, independenţă şi integritate teritorială. Obiectele de referinţă pot fi entităţi politice atât naţionale, cât şi supranaţionale. De exemplu, suveranitatea este ameninţată de punerea la îndoială a recunoaşterii, legitimităţii sau autorităţii guvernării, iar la nivel supranaţional, structurile internaţionale sunt ameninţate de situaţii ce subminează regulile, normele şi instituţiile ce le constituie.

Ameninţările la adresa domeniului economic sunt dificil de identificat, fiind constituite de factori ce subminează regulile, normele şi instituţiile sale componente, iar obiectele lor de referinţă sunt reprezentate, ca şi în cazul anterior, de o gamă largă de entităţi: de la regimurile economice specifice la piaţa globală. Ameninţările de natură economică sunt cu atât mai greu de identificat, cu cât multe din manifestările lor aparţin competiţiei economice acceptate, realităţilor economiei de piaţă, disproporţiilor economice fireşti şi nu sunt îndreptate în mod direct împotriva instituţiei-stat. În acelaşi timp, economiile naţionale fac parte, într-un anumit fel, din structura statului şi constituie fundamentul acestuia.

Obiectul de referinţă, în cazul *domeniului social*, este format din identităţi colective la scară largă, ce pot funcţiona independent de stat (ex.: naţiunile, religiile). Ele includ elemente ce se identifică, de obicei, cu componenta sociopsihică a puterii. Întrucât natura acestui obiect de referinţă este complexă şi specială, ierarhizarea ameninţărilor în funcţie de importanţă şi intensitate reprezintă o sarcină dificilă.

Mirela ATANASIU, doctorand al Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I". Este preocupată de domeniul ştiinţelor militare, fenomenelor de actualitate în prisma reglementărilor de drept internaţional

Oricum, ele se întind de la gradul de acceptare socială a obiectivelor politice, până la conştiinţa de sine a unui popor. Societatea şi identităţile sociale se află în permanentă schimbare, ca răspuns la dezvoltările interne şi externe, astfel că unele dintre schimbări pot fi reprezentate de subiecţi diferiţi, cu interese diferite, ca ameninţări sau ca evoluţii pozitive.

În *domeniul militar*, obiectul de referinţă este, de obicei, puterea militară a statului, deşi se poate vorbi şi despre alte entităţi politice. Pentru multe dintre democraţiile avansate, apărarea statului a devenit funcţia unică a forţelor armate, iar studiile tradiţionale de securitate tind să considere toate problemele de natură militară ca fiind ameninţări la adresa securităţii.

De asemenea, se poate vorbi şi despre ameninţări în *domeniul mediului înconjurător*, unde gama obiectelor de referinţă variază de la entităţi relativ concrete (supravieţuirea anumitor specii sau menţinerea anumitor tipuri de habitat) la probleme generale ale planetei şi ale omenirii. Trebuie subliniat faptul că majoritatea acestor obiecte de referinţă au la bază preocuparea referitoare la relaţia dintre specia umană şi restul biosferei în contextul atingerii unui nivel înalt de dezvoltare civilizaţională. Este tot mai evident, de asemenea, că marile ameninţări de natură ecologică nu mai pot fi rezolvate de un singur actor, ele impunând o colaborare internaţională tot mai pregnantă (de exemplu, Tratatul de la Kyoto). Se observă că, în delimitarea factorilor de risc, sunt aduse în prim-plan, cu precădere, elementele de ordin material (situaţii, împrejurări, conjuncturi). Astfel, riscurile intervin ca o stare de fapt, relaţie sau evoluţie a acestora, potenţată de anumite disfuncţii, vulnerabilităţi sau (în anumite cazuri, în mod excepţional) de o succesiune de acţiuni şi activităţi în care intervin şi factori subiectivi, ce poate genera efecte de insecuritate sau chiar se poate materializa prin *ameninţări*.

Putem aprecia, prin urmare, că factorii de risc sunt preponderent imateriali, obiectivi, referindu-se la conjuncturile ce pot favoriza generarea unei ameninţări ori a unui pericol. Totuşi, în anumite cazuri (de exemplu, riscul de producere a unei avarii, a unei catastrofe, pandemii etc.), poate să intervină şi factorul subiectiv, cel uman, care agravează conjuncturile (stările) induse sau produse de factorii obiectivi, materiali (de mediu, care exprimă un ansamblu de relaţii – politice, economice, militare, parametri de funcţionare ai unor instalaţii, disfuncţii ale unor sisteme complexe etc.).

În practică, este uneori dificil să se separe cu precizie riscurile de ameninţări, având în vedere întrepătrunderea, în diversele domenii de activitate, a factorului material cu cel uman. În succesiunea sistemic-evolutivă, pornind de la simplu la complex, pentru nevoi de analiză teoretică, putem opera cu distincţia formală între aceste două concepte, având în vedere atât distincţia dată de prezenţa sau absenţa factorului subiectiv (uman), respectiv a intenţiei, cât şi succesiunea lor logică: factori de risc (materiali) → riscuri →vectori ai ameninţărilor (oameni sau grupuri de oameni) → ameninţări. Vom avea în vedere, astfel, în primul rând, faptul că riscurile se materializează *accidental şi conjunctural*, pe când ameninţările au la bază *intenţia* de a produce anumite efecte negative, printr-o *succesiune programată/ planificată* de evenimente/acţiuni, de către un individ, un grup neorganizat de indivizi sau de către anumite grupări/organizaţii/entităţi. În al doilea rând, vom ţine cont de relaţia de anterioritate: riscurile existente pot genera sau pot favoriza materializarea unei ameninţări, iar ameninţările (ca intenţie aplicată, pusă în practică) pot conduce la apariţia stărilor de pericol.

În ceea ce priveşte *riscul*, în sens larg, se poate afirma că se concretizează în discrepanţa dintre „aşteptarea pozitivă" şi „evenimentul negativ", ce se poate produce, şi prin probabilitatea sa de a se produce. Riscul este cauzat de nedeterminare, de imposibilitatea de a cunoaşte cu certitudine evenimentele viitoare, reprezentând o stare potenţială, care, în anumite condiţii, poate deveni efectivă. Sociologia defineşte *riscul* drept o expresie fie a nedeterminării structurale a realităţii (caracterul probabilist obiectiv al evenimentelor), fie al incertitudinii, al insuficienţei cunoştinţelor noastre despre procesele reale. În acelaşi timp, psihologia socială accentuează latura subiectivă a riscului, definindu-l astfel: fenomen psihologic complex rezultând din raportul dintre probabilitatea reuşitei şi cea a eşecului unei acţiuni îndreptate spre atingerea unui anumit obiectiv („câştig") cu semnificaţie individuală sau socială[3].

În opinia noastră, *vulnerabilitatea* poate fi definită, pe larg, drept rezultatul combinării riscu-

rilor existente la adresa unei societăţi cu capacitatea acesteia de a face faţă şi de a supravieţui situaţiilor de urgenţă internă şi externă.

[1] *Joint Publication 1-02, DOD Dictionary of Military and Associated Terms*, 23 March 2004. http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/

[2] *Doctrina Naţională a informaţiilor pentru securitate*, 2004, p.16.

[3] BOGDAN-TUCICOV, Ana; SEPTIMIU Chelcea; Mihai GOLU; Pantelimon GOLU; Cătălin MAMALI şi Petru PÂNZARU, **Dicţionar de psihologie socială**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, pp. 215-216.

2. Indicatori ai vulnerabilităţilor, riscurilor şi ameninţărilor, globale, regionale şi naţionale

Din enumerarea de la începutul paragrafului precedent a unor vulnerabilităţi, riscuri şi ameninţări, deloc exhaustivă, ajungem la concluzia că atributul de „global” poate fi asociat unora dintre acestea, fie convenţionale, fie asimetrice, în funcţie de câteva elemente determinante de bază, printre care se situează:

a) existenţa unor trăsături generale distincte, pe baza cărora acestea pot fi detectate, identificate, analizate şi catalogate;

b) gradul ridicat de probabilitate a materializării lor, în fază extremă, ultimă, prin pericole la adresa securităţii unor grupuri de state, a unor comunităţi etc.;

c) producerea unor efecte negative pe scară largă, cu mare extensie geografică, depăşind cadrul subregional şi cel regional;

d) repetabilitate şi – cu rare excepţii – predictibilitate (în sensul că, de exemplu, grupurile crimei organizate cu tendinţe de acţiune globală tind să utilizeze aceleaşi instrumente, procedee şi mijloace de acţiune şi să atingă, în faza de maximă periculozitate, acelaşi mod de structurare, în reţele piramidale sau stelare, potrivit unor modele/ pattern-uri studiate de specialişti;

e) dificultate extremă în prevenire şi combatere, datorită modului de operare şi acţiune în medii şi spaţii diverse ori a structurării în reţele a entităţilor (vectorilor) care stau la baza materializării unor ameninţări;

f) necesitatea aplicării unor strategii, programe, planuri, măsuri, proceduri şi tehnici de cooperare internaţională, inclusiv constituirea organismelor şi instrumentelor necesare operaţionalizării acestora, în scopul diminuării sau stopării efectelor pe care le produc sau le-ar putea produce.

Faţă de aceşti indicatori, vulnerabilităţile, riscurile şi ameninţările regionale se articularizează atât prin existenţa unor trăsături specifice (factori de mediu, conjuncturi şi situaţii locale, vectori locali), cât şi prin faptul că au o extensie redusă, atât în plan acţional sau geografic, cât şi sub raportul efectelor potenţiale pe care le pot produce. Ele nu afectează mediul global de securitate şi nu produc modificări ale acestuia decât la nivel regional, fără a schimba caracteristicile parametrilor esenţiali de stare ai acestui mediu.

Pe de altă parte, faptul că fenomenul globalizării (mondializării) a evoluat, treptat, pe parcursul unui interval istoric extrem de scurt (două-trei decenii) de la stadiul de simplu obiect de studiu şi analiză prospectivă la acela de realitate prezentă *sine qua non* în viaţa cotidiană, impune o analiză mai atentă a întrepătrunderilor ivite, în noul context, între vulnerabilităţile, riscurile şi ameninţările de securitate regionale şi cele globale.

Efectele globalizării tind să devină ubicue, extinzându-se de la cele mai mărunte aspecte ale activităţii, desfăşurate în profesii aparent fără legătură una cu alta, până la generalizarea unor atitudini, comportamente şi atitudini culturale. De la Vancouver la Gibraltar şi de aici până la ţărmurile orientale ale Asiei şi ale insulelor din arhipelagurile Pacificului, companii cu extindere globală îşi promovează mărfurile, produsele şi serviciile, utilizând reclame cu aproape acelaşi conţinut, în care diferă uneori doar limba de prezentare; firmele de turism bine cotate şi situate pe piaţă nu mai întâmpină greutăţi în a oferi, celor doritori şi capabili să suporte costurile, pachete atractive de *entertainment*, concomitent, pentru destinaţii situate pe toate continentele; Internetul şi canalele de ştiri cu acoperire mondială transmit informaţii live, pretutindeni, pe toate meridianele şi paralelele Pământului, de îndată ce într-un colţ de lume se întâmplă ceva neobişnuit. Bombar-

damentul infomediatic (zgomotul informațional), posibil datorită avântului fără precedent al tehnicilor de comunicare la distanță, constituie, astfel, una dintre componentele esențiale ale globalizării, cu influență şi efecte asupra relațiilor şi tehnicilor de menținere şi consolidare a puterii, atât pe componenta sa de soft, cât şi pe cea de hard.

Pornind de la aceste intercondiționări şi determinări reciproce ale fenomenelor, stărilor, conjuncturilor şi evoluțiilor prezentului, se poate aprecia că şi securitatea – domeniu definit, în general, ca o stare de normalitate în care nu există (sau sunt prezente în număr şi intensitate redusă) vulnerabilități, riscuri şi amenințări la adresa vieții şi integrității persoanelor, mediului şi instituțiilor reprezentative pentru comunitățile sociale, națiuni sau state (grupuri de state) – tinde să-şi transforme, pas cu pas, conținutul şi sfera de reprezentare noțională şi extensie funcțională şi de acțiune. Din ce în ce mai mult, riscurile sau amenințările regionale tind să îşi amplifice efectele şi să se transforme în riscuri şi amenințări mult mai extinse, ceea ce impune, în contextul procesului globalizării, modificarea comportamentelor în sfera securității. Tot mai multe strategii şi planuri pentru prevenirea şi contracararea acestora prevăd măsuri de cooperare care transcend granițele naționale, în condițiile în care statele democratice au ajuns la concluzia că securitatea fiecăruia depinde de securitatea tuturor celorlalți, într-o lume interdependentă, care are de protejat şi apărat o serie de valori, principii şi interese fundamentale, comune.

Şcoala de la Copenhaga şi dezbaterile cercurilor de experți în domeniul studiilor de securitate au adus în atenție noile dimensiuni ale securității, într-o lume marcată de efectele globalizării, dar şi de o mai pronunțată anarhie, față de „logica realpolitik-ului" secolelor trecute. Vulnerabilitățile, riscurile şi amenințările prezentului nu mai privesc doar ecuația echilibrelor puterii, aplicându-se unui sistem internațional dinamic şi flexibil, în plină transformare. Scopurile analitice ale cercetărilor şi eforturilor în direcția identificării şi cunoaşterii acestora privesc acum diferențierea tipurilor de interacțiuni la nivelul sectoarelor militar, politic, societal, economic şi de mediu, la aceste paliere referențiale clasice adăugându-se sau propunându-se să fie adăugate alte direcții de investigație şi delimitare metodologică. Aceste demersuri urmăresc, deopotrivă, atât securizarea unor vulnerabilități, riscuri şi amenințări, într-un proces multidimensional de construcție socială în care implicarea publică (contribuția societății civile) se amplifică progresiv, cât şi rezolvarea problemelor complexelor de securitate regionale şi subregionale, prin conştientizarea necesităților de acțiune şi intervenție colectivă.

Astfel, se poate aprecia că, pe măsură ce vulnerabilitățile, riscurile şi amenințările tind să se globalizeze, pe măsură ce vectorii propagatori ai unor amenințări (crima organizată şi rețelele teroriste) se structurează şi îşi uniformizează tehnicile şi procedeele de acțiune ilegală, devine tot mai pregnant efectul de conştientizare a necesității unor forme de identificare, analiză, prevenire şi acțiune concertată de contracarare, într-un mediu de securitate flexibil, caracterizat de cooperare, schimb de informații şi interoperabilitate la diverse niveluri instituționale, efect şi necesitate a globalizării.

3. Vulnerabilități, riscuri şi amenințări la adresa securității naționale provenite din mediul internațional

În acest ansamblu de cauze, fenomene, efecte şi evoluții globale sau care tind să se globalizeze, se naşte, firesc, întrebarea: Care sunt prioritățile? Desigur că, într-un sistem internațional marcat decisiv de interdependențe, fenomenele, riscurile şi amenințările globale trebuie cunoscute şi analizate. Dar atât teoreticienii, cât şi profesioniştii din domenii practic-aplicative ştiu că orice analiză temeinică nu poate fi efectuată fără procesul de sinteză, prin desfacerea elementelor ansamblului în părțile sale constituente şi investigarea fiecăreia, cu minuțiozitate. Aşadar, la acelaşi nivel înalt

de prioritate se află demersurile vizând locul şi rolul pe care unele vulnerabilităţi, riscuri şi ameninţări regionale dintr-un spaţiu geopolitic apropiat României (sud-estul european) îl au, într-un mediu extins de securitate, precum şi modalităţile prin care acestea pot fi diminuate sau chiar eliminate.

Ca răspuns la aceste potenţiale vulnerabilităţi, riscuri şi ameninţări, politica de securitate a României are, în domeniul social, următoarele obiective:

1. Combaterea sărăciei.
2. Consolidarea dialogului şi a securităţii sociale.
3. Alinierea la normele europene în domeniul ocupării forţei de muncă.
4. Reforma pensiilor.
5. Perfecţionarea sistemului de asistenţă socială.
6. Îmbunătăţirea stării de sănătate a populaţiei.
7. Asigurarea protecţiei copilului, ca prioritate naţională, şi reglementarea sistemului de adopţii.
8. Sprijinirea şi întărirea familiei, ca entitate socială fundamentală.
9. Prevenirea şi combaterea marginalizării sociale.
10. Dezvoltarea civismului, a solidarităţii sociale şi a dialogului intercultural.

PROPUNERI:

- ***Întărirea suportului moral, material şi spiritual necesar în contextul presiunilor factorilor multipli şi complecşi care, în timp, au influenţat şi influenţează toate nivelurile şi dimensiunile securităţii naţionale: de la securitatea individului la cea a naţiunii şi de la dimensiunea socială la cea de mediu.***
- ***Chiar dacă procesul menţionat face ca anumite atitudini şi modele comportamentale sau unele pattern-uri instituţionale să fie adoptate în cuprinsul unor mari spaţii geografice şi geopolitice, particularităţile regionale, identităţile regionale şi specificităţile din care pot deriva riscuri şi ameninţări de securitate rămân un element de care trebuie să ţinem seama în analiza mediului de securitate şi în proiectarea unor strategii, planuri sau proiecte menite să promoveze şi să consolideze stabilitatea sistemului relaţiilor internaţionale, în interiorul unor complexe şi arhitecturi regionale de securitate.***

COLOCVIU STRATEGIC este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezumate ale temelor de cercetare ştiinţifică, conferinţelor, simpozioanelor, seminariilor, meselor rotunde, opinii şi puncte de vedere ale unor personalităţi din armată şi societate, din ţară şi străinătate, implicate în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicaţie realizată cu sprijinul Editurii şi Tipografiei Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”
Tehnoredactare computerizată: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1841-7396; B: 100/100

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 319.56.04, Fax 319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http://cssas.unap.ro